

Полна цена 4 франака
на петоме годишњу.

Страна Црну Гору, Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину:

годишње . . . 4 фр.
на по године . . . 2 "
на четир година 1 "
за Србију и све друге земље
годишње . . . 16 франка
на по године 8 "
на три месеца 4 "

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Издавачки одбор:
Др. Милош Милошевић,
Др. Милош Милошевић,
Др. Милош Милошевић.

Прегледати се Србији
пућује се Велимиру Вази
жљу у Виноград, а за дру
гљих крајева под адресом
Р. Ramadanović Савина
(за „Црногорку“).

Прегледати примачу
наши књижевни и
варске експедиције. Не
франкирана ивма не чу
мају се.

Број 25.

Цетиње, 4. Јула 1885.

Година II.

РУСТЕМ И ЗОРАБ.

(ИЗ ШАХ-НАМЕ.)

По пријеводу Жуковскога од Стевана Л. Ивановића.

ГЛАВА СЕДМА.

БОЈ ДРУГИ.

I.

Паун зоре тек што својој репи
Многобојног широм распуштено,
И тек главу ирри гавранској
Под својом прним сјрне крилом,
Већ и Рустем уста и спаса
Свога оштрог смртносног мача,
И жудећи боја он окрочи
Свога Грома хата огњенога,
На полеће на дуго мегдану.
Ка' што авјезда, пророк вељих б'једа,
Пламенијем репом на небеса
Злослостоји блиста усред ноћи,
Исто тако злослутећ је блиста! —
Шљем космати на глави Рустема.
Кад на мјесто од мегдана дође,
У чуду се свуђе обзираше,
Ал' Зораба ниђе не бијаше.
У то вр'јеме Зораб, кад свршепи
Његов отац у поље чекаше,
При звуцима њесме, а уз свирку,
Црвенијем слађаше се вином,
И збораше вако Бурумани:
Стари лав тај у свем' ми је раван:
Снагом мишце, храброшћу и растом.
Кад погаснем на његове груди,
И на руке и широка плећа,
Мним да себе гледам у зрцало.
Нехотице тура ми се миса',
Да ћу и ја исто бити такав,
Ако звезде и мени досуде
Проживјети толико година.
Кад му гледам у јуначко лице,
Немир тада некакав осјећам. —
Ја црвеним, стидим о' и у груди
Служденост ми дубоко продире.
Бурумано, да то Рустем није?
О, важи ми, снас' ме Бурумано,
Не доуштити бит' оеубицом,
На ужасу земљи васкојичкој.
Кад се врнем, што да кажем мајци,
Хоћу д' рећи да сам моје руке

Ја у крви свог умно баба?
Свим што виђех, знакови се слажу,
Које ми је описала мајка,
Тек још једног немам убјеђења.
Ако је он Рустем, Бурумано,
„Ја сам син твој“ још му рећ' не смијем,
То је он сам строго забранио,
Слава на то тек даће ми право.
Но ако он Рустем није, каква
Част би била, јавити се оцу
Одољовици таквога јунака!
Кад се јучер он звијереки тако
Са мном тамо био и носио,
Миса' сама он да ми је бабо,
И да се миса' моја немогућа.
Ал' сам чоџас сав видео чудан:
Гледах да му лежим у маручје,
Тако жељно и весело тако
И са таквом љубављу синовљом!
Не, не могу, с њам се бит' већ не ћу!¹⁴

II.

А Буруман *) слушајући ону
Заповијест Аеразаба, рече:
„Све се к томе тек своди једноме,
Сав си снао, на се пробудио,
Сав је лажа а Бог је истина!
Но зар тако славно отпочето,
Зарад маште једне свршит' нећеш?
Ти си река', ти си се зарека'
И речено мораш извршити,
Ил' се срамом вјечнијем покрити.
Чекајућ' те у поље, сигурно
Он ликујућ' сад овако мисли:
„Ненастали јунак се препао!¹⁴
С њим ће Иран тако помислити,
И у Туран то свак рећи живи,
Па с којим ти овда образом
Мислиш изаћ' пред оцем Рустемом?
Не заборав' да још лежи на те
Завјет светл осветити Синда;

*) Овај Буруман био је велик главнога туркестанск га цара Аеразаба и кад је пукао глас да дванаестогодишњи Зораб куну војску, да потражи и Ирану свог оца Рустема, Аеразаб му т. ј. Зорабу прједла Бурумана с таквом нагомом да се Бурумани стара да се отац са сином не упозна, јер ће онда онда покрити сву земљу, и да се стара да се сукобе не би да бар један од њих у том сукобу погину, а при срећној околности и оба.

А рашта он вије крије: не знам!
Тек ћу рећи и савјет ти дати,
И ти много узнат' га не тражи
Већ га уби, сатри и уништи,
Док он вије уништио тебе;
Само тако осрамљен бит' већеш!¹⁴
Искушалац тако говораше,
Он бијаше блијед као платно
И ријечи звучаху му глухо.
Али тијем у души Зораба
Он удави мигом сваку сумњу.
И осветом кивном закипјевши
Млад витез се наоружа брзо,
Па на битку пољеће очајну.

III.

Могдашњице када се састаше
На кобноме дугоме мегдану,
Давије војске, а са двије стране,
Изађоше у поретку бојном,
Да мегдану буду свједоцима.
Могућијем предвођени Тусом
Блистајући пукови Ирана
У ред сташе испред шаторова,
А Буруман по склону од гора
Поставио дружине Турана,
Једним крилом насловив их к замку.
Кад се Зораб примаче Рустему,
Уз осмијех он га пита' пође:
„Јесид' ноћас мирно почивао,
Јесид' весел од сана усто?
Рано, рано подранио ти са,
Мој сједи многолики старче,
Дан је данас красан и прекрасан,
Но хоћеш' нам и тава прекрасна
Вечер доћи — ми тога не знамо!
О, како је јутро младо, глени,
Озлатило врхунце планина!
Цвијеће је паром миришљавам
Напојено, а прохлада јутра
Од суш' маме на паму чобане,
Невидимо, дрвљу мећ' гранама,
И видимо пут плавога неба
Пробудивши с' пољевају птице,
И лију се потоци у сјају
И бљеште се бр'јегови на сунце,
И ка сребром трава росом сврка!
Па зар такав свесвијетски празник
Да приличи крвавом убјству?!
Жићу бајном да ли није боље
Данак такви јоште устунити?
Па послушај: сићи с твоје хале,
На зелену на ову пољану,
Па на поглед обадвије војске
Закључимо данас примирје,
Заборавамо за овога дана
О, мој, друже, освету и злобу:
Нека поље невође и крви
За нас стане двором шировања!
Ја ћу знак дат' и пред нама хоће
Заблестати у пехаре вино,
Шир се хоће отпочет' раскошња
И звучно ће заиграти струје;
И ми ћемо братски прославити
Дан прекрасни дивног прерођења,
Животворног мирног прољећа;
Шњем гвоздени ти ћеш скинут' с' главе
А ја вјенцем из цвијећа тад ћу
Твоје драге украсит' сједине,
Па сједећи и пијући винаце,
Својски ћемо оба бесједити
О биткама, подвизима ратним,
И са савјетом што ја млађан знадем
Радо ћу се с тобом дијелити.

А ти ћеш ми открит твоје паеме
И славно ћеш казати ми име.
О, кажи га! о, не криј га више!
Ми не см'јемо један другом тако
Остат' туђи, јер је јучер битка
Нао абавжила и побратимила.“

IV.

Ка' дијете отворено тако
Рустему је Зораб говорио;
Из простора небесних му бјеше
И из вода и зелених поља —
У груд продоро природни глас тајни;
На образе њему горијаше
Жеља врућа и неисказана!
Пупољак се млад тако раскрива
Од топлога прољећнега даха;
Но ако на њ сјевер мразом дуне,
Он се одмах згучи и увене. —
Од ледених ријечи Рустема
Исто тако надежда венула,
У један миг у души Зораба
Опета је горко увенула.
„Мој ћетићу“, њему Рустем рече,
„Ми нијесмо зато дошли овђе,
На ћилиму зелене пољане
Сједет' мирно један до другог
Да пијемо и бесједујемо —
Већ на бој смо ми дошли самртни.
Ти ако си ћетић годинама,
А ја богме нијесам дијете.
Ти виш да сам за јувачку борбу
Притегнуо потврђе колана,
И одавно ја већ чекам овђе
Да започнем работу убојну,
Да наберем тобом ових ружа,
Што у нашој само роде башти.
А јутрења хладовина годи
Крвавоме послу ратничкоме,
Оставрајим удовима она
Мојиме снагу попридаје.
Тако дакле, докле јоште није
Навалила свепржећа жега,
Спор јуначки хајд' наш да почнемо!
А ја неznam, вит' сам слуша' прије,
Да на мегдан мегданшњице стају
Зарад једног о боју причана.
А име ти моје открит' већу,
Док те у крв не прострем на земљу;
Тек онда ћеш ти узнат' јуначе
Чија те је погубила рука!¹⁴

V.

Плапур гњевом Зораб на то викну:
„Нек је по твој тврдоглави старче!
Судби својој нико утећ' неће,
А ко ће ког пријети овђе
Њој на жртву — видјемо брзо!¹⁴
То изрече па са коља скочи
И глухо му завача оружје.
А у Рустем онда скочи брзо,
Са својега помамног Грома
И његов мач звук раздаде тежак —
Искочи га пола из корица.
Па мучећи поведоше које
К текућему у близу потоку;
Ту над водом растијане дрво;
За дрво су које привезала,
Хат Зорабин остаде до Грома.
Један другог пријатељски они
Офријаше и омиришаше,
Познаше се, опријатељнише,
И најемо штине бесједити;

Па одоше, ка' другови давни,
Паст' заједно мјазу зелен-траву
И заједно стадоше к потоку
Пружат' главе за водицом хладном.
Са шијама они се грљаху,
Као оно да су знали дивно
Кавка јесу блиска својта били. . . .
Међу тијем на мјесто мегдана
Отац и син тредијаху грозно,
Један другом смрт готовећ у се.

VI.

Они тврђе стегнуше колане,
Засукаше до лаката руке;
Њихова се намрштине лица
И крвљу се напунише очи;
Па риваше један на другога
Ка' два љута и свирјена тигра:
Узеше се у кости јувачке,
Два тијела у једно се слише
А око њег' четири гвоздене,
Ка' змије се препретаху руке,
И залуд су, ка' прилијепљени,
Један другом на груд настртали,
Један другог згабали, настезали,
И залуду силно упирали:
Гвожђе тврдо и студен кам стани,
Њине руке могае би спљуснути —
Аз' помаћи с мјеста не могаше
Ни син оца нити отац сина!
Дихање се њино суетсезаше,
У крв бјеху огрезнале очи,
Те гораху ка'но угљенови!
Ноге им се у земљу урице
Ал све једно, они немогаху,
Један другог маћи ни домаћи,
Ни подићи нити преклопати!
Залуду им све муке бијаху
И напори очајнички залуд
И залуду њихово борење
И напрега и њивено кијење —
Неодолим тај и други оста!
Најпослије узалудну борбу
Оставише, па се ријешеше,
Да обиду ко ће од њих кога
С земљо дићи, на земљу свалити:
Једанак се они раставише,
Одскочише и једанак опет
Један к другом с нова прискочише,
Те рукама, јесто ка' кукама,
Један другом закучи колане.
Онда Рустем од једном Зораба,
Тако силно, тако снажно дрмну,
Да полеће Зораб у висину,
Па се отуд на груд оца свали
Ка' олово, и тежином својом
Под собом га на земљу обали;
И не знајућ' како се је мога',
Озго обрјест, кољеном придавп
К земљи оца, па Зораб извучо

Хандар оштар да хитро разбучи
Рустемово срце у грудина.

VII.

Кад над собом, Рустем, виђе гвожђе
Он завани: „устав се, што радши?
Знаменитог, ти, ако си рода —
Не срамота и живе и мртве,
Срамотијем и стиднијем чном!
Родивши се међ сурове Турке,
Та обичај не знадеш Ирана —
Да свакоји, који на мегдану,
Противника одољет' успије:
На први пут њега не убија
Но га пушта по други пут с собом,
Испатаи мегданцијску снагу,
Па ако га одоли и онда,
Он је властан тада погубити
Свог душмана, ил' га опростити. —
То је света обичај Ирана
И срам оном који га наруши!¹⁴
Тако му је Рустем говорио,
Прибјегнувши к превари срамотној,
Да од себе погибију сарати.
Зораб рече: „Ја нијесам слуша'
Да ће има таквог обичаја;
Но кажи ми: јел га Рустем држа' ?¹⁴
А Рустем му на то одговори:
„Што је нама до твога Рустема ?!
Но већ када знати јадни — знади:
И Рустем се свагда покорана',
Обичају светоме Ирана.¹⁴
Тек то рече, Зораб хандар спушти
И лежећем пружи своју руку,
Да га дигне са земљице ирне.
Млађан, он је повјерован' лако;
Простом срцу бјеше кривда туђа;
Ка' дијете бијаше безазлен
И ка' јунак он великодушан.
А судбине дрна га је рука
К погубници вукла неизбјелно!
А преваром синавши се Рустем
Кипијаше што је рад синасња!
Ка' превари морао прибјећи.
Дигнувши се с' земље он с' отресе;
А на свога над гленуо сина,
Нехотице он поцрвенио.
А Зораб му рече, са осмиехом:
„Одмор се, мој јуваче стари,
Ја ћу брзо бити опет овђе,
Да свршимо што смо заочели.¹⁴
Па на коња сједи и поскочи,
К' оној страни, ће бјеше туранска
По бријегу постављена војска.
На један пут, једна лака била
Антилопа пред њим поскочила,
И он за њом — враг свакојој брзи —
У поћару весео појури
И не мислећ' на час кобни, близ.
(Свршетак другог боја.)

ACIONALNA
LIOTEKA
RNE GORE ĐURĐ
CRNO LEVIĆ

Јован није могао живјети.

Прича из свагдањег живота.

Опет сноп писاما! пуна врећа лажи! — рећи
ни министар погледавши на свој сто. — Овај
да, да ми сви на сиво благо лежимо. Просјави

траже милостињу, јер не могу живјети; зрнени мога
за олакшице и привилегије, јер не могу живјети; чини
ници подносе остатке, ако им се не повиса плата, јер

ли они не могу живјети. Нико не може живјети! свакоме је криво! Па што не пропадне свијет кад на њему живота нема? —

Завони; слуга ступи у канцеларију.

— Јоване, — запиташе господин министар на пола шетко — јеси ли казао, као што сам ти наредио, оное будали вратару, да не прима више свакоје трице и да не купује свакоју лаж за готове новце? —

— Казао сам му, — одговори Јован — господине министре, а и народ треба опет да живи, а ви знате, по свој старој пословици . . .

— Ништа више не ћу да чујем, ћетићу, а још мање пословица, па биле оне баш и из твог буквара! — додере се господин министар! — Мрзаније су ми пословице него правничка правила, а оне, као што знаш и по пекуству, никад добро не пролазе у канцеларијама. —

— Да, знам, и ја не говорим ништа друго, него да вратару вратар не може живјети од оно сто талијера годишње плате, па ако он у својој служби добро отвори очи, онда ће народ, особито трговци, још боље затворити кесу. —

— Опет нека врата пословице! А знаш ли ти, Јоване, што је живот? Живот је — да живот значи, да човек живи. Али како? Ту зец лежи. Краљ се тужи, да не може живјети; велики маршал вели, да не може живјети; министри се јаде, да не могу живјети; за вратара кажеш, да не може живјети; можда ни ти не можеш живјети су тридест талијера годишње плате за два сата твога дневног трикарања по вароши. То је живот, па кога се мора закључити: да смо ми сви варалаци и лажови. Кад бих ја тебе вратаром поставио, што је и највећа твоја жеља, опет ни у тој служби не би могао живјети, не? —

— Разумије се да не, господине министре, — потврди Јован — али бих онда имао веће прилике да се послужим са моје пет чула. Воље би ми тада било, да само два пута на дан затворим очи, него да их овђе кад вас и дању и ноћу отворене држим. —

— Са свим тим, можеш ми вјеровати, опет не би могао живјети, наставише господин министар. — Видиш ли ову молбеницу овђе? — Ово је некога учитеља, кога сам као сина савјетовао, да се прометне како друго, да потражи службу где друго, јер, и ако је код нас додобио, опет не ће моћи са платом на крај изаћи. "Не мислите за то, господине министре, — одговорио ми је — само да не пожелам корицу леба! И под најбраћим бијељем мени не ће оземати ноге; ја сам и тако у пројекти рођен и подиљљен". Па гле сада! нема ни пуна четири мјесеца да је у служби, а већ моли за повншење плате, јер — не може живјети! Поцовни моле, да им се плаћа барем стап и ћирија на коња, јер немају од чега што заштеди; тежаци куме и богорале, да им се умањи пореза, јер су се баштине ојаловиле, па наступиле гладне и мучне године; трговци хоће да им се лакше ћумрук барем с неких ствари, јербо губе, па ће се убогастити; професори предају по четири пет сата часно — њима се хоће за то боља храна, топлија соба и ђивјаја сјећа. Једном ријечи: нико не може живјети. Данас су потребе тако велике, да им нико не може докопити: сваки је дужан толико, колико не може никак платити.

— Пестива је, господине министре; али, кад бих ја био нешто у већем чину са бољом платом, штедња

би свему томе на крај дошла — примјети Јован.

— Штедња? Не разумијеш ти ништа, драгане мој!

— рећи ће му господин министар. — Колико се данас може приштедити, слушај, да ти кажем. Чуо краљ једном, како се жали неки баштован, да не може живјети. Он га узе зато и пачини дворским баштованом, али он опет није могао живјети. Краљ га врже за тијем у канцеларију своје баште, него баштован исто није могао живјети. На пошљетку ставише га главним интендантом свију дворских перивоја и џетникована, па краљ је сада мислио, да ће баштован заиста моћи живјети. Ама чега! Ђукан, тако су га звали, држао је сада кочије и коње, плаћао слуге, постављао софре и давао сабете, као да је милиона имао. Занатливи га једном краљ, може ли барем сада живјети? „А! милостиви господару, — одговорио је — данданас држава изискива толико силе! Ништа не може претећи, што све не спада на најпрече потребе. Човјека са свијем мало пијене и поштују, кад не живи према степену свога достојанства. Жене су опет и од више скупе лутке, а ћета, ако ћу их живити и образовати према сталежу своме, коштају много, треба за њих толико силе издавати, да је немогуће, учуда немогуће, као главни интендант са двије хиљаде талијера годишње плате ни живјети ни па крај изаћи! . . . Ја бих се окладио у што год хоћеш, драги Јоване, да би ти исто тако прошао као Ђукан, само да станеш за вратара једну или двије године. —

— А ви ме ставите на пробу, господине министре! — одговори Јован — овђе друге нема. До душе, право вам рећи, моја жена, која је сада просто обучена као слушкиња, морала би нешто бољу хаљину промијенити као вратарка. —

— Тамам је тако и Ђукан флосифирао — примјети господин министар. — Знаш ли шта је казао кад су га на пошљетку ставили у тамницу, ће је морао својим радом коју леба заслуживати? „Па нијесам ли ја био нушљоглава будала? — рекао је — „Највеће луде овога свијета поставио сам себи узором својим!“ Ја мислим, да твоја жена, садашња слушкиња, морала би троstrуко већу памет имати као будућа вратарка. У осталом нијеси добро учинио, што нијеси жениду на дуже пријеме одгодно. Данас су управо жене она полиција, која мужеве у тамницу затвара, а тебе ће моћи до душе и без тога тај колач донапути, ако будеш често очи затварао. —

— А, господине министре, ту опет има лијека. Кога краљ на дужност стави, оное даде и да живи. То изискива и правнаца и његов интерес. А и не каже ли се: „ко добро плаћа, добро је и служек“. —

— Опет једна пословица! Казао сам ти, да су ми пословице мрзаније од свих параграфа — рећи ће господин министар. — Стој на ствар, па говори као човек. Кома краљ да службу? — рекао си — оное да и да живи. Лјено! Твој је брат прквењак, потеже сваке нећеље три црта за зноно. Он има дакле неку врсту службе, па га мора та служба ваљда издржавати? О то би узасно било! Кад слуге не пијели дан, а каткада и по цијелу ноћ, жртвују за своје господаре, па онда ништу од њих, да им се према положају, у коме се налазе, дајде да живе, то је такво захтијевање праведно; али кад би чизмар, који некоме сваки мјесец дана по једне чизме направил, од истога захтијевао, да му за то дванаест годишњих чизама дадне и средства за онстанак и живљење — о то се не би могао подносити!

— А ви ме ставите на пробу, господине министре! — одговори Јован — овђе друге нема. До душе, право вам рећи, моја жена, која је сада просто обучена као слушкиња, морала би нешто бољу хаљину промијенити као вратарка. —

— Тамам је тако и Ђукан флосифирао — примјети господин министар. — Знаш ли шта је казао кад су га на пошљетку ставили у тамницу, ће је морао својим радом коју леба заслуживати? „Па нијесам ли ја био нушљоглава будала? — рекао је — „Највеће луде овога свијета поставио сам себи узором својим!“ Ја мислим, да твоја жена, садашња слушкиња, морала би троstrуко већу памет имати као будућа вратарка. У осталом нијеси добро учинио, што нијеси жениду на дуже пријеме одгодно. Данас су управо жене она полиција, која мужеве у тамницу затвара, а тебе ће моћи до душе и без тога тај колач донапути, ако будеш често очи затварао. —

— А, господине министре, ту опет има лијека. Кога краљ на дужност стави, оное даде и да живи. То изискива и правнаца и његов интерес. А и не каже ли се: „ко добро плаћа, добро је и служек“. —

— Опет једна пословица! Казао сам ти, да су ми пословице мрзаније од свих параграфа — рећи ће господин министар. — Стој на ствар, па говори као човек. Кома краљ да службу? — рекао си — оное да и да живи. Лјено! Твој је брат прквењак, потеже сваке нећеље три црта за зноно. Он има дакле неку врсту службе, па га мора та служба ваљда издржавати? О то би узасно било! Кад слуге не пијели дан, а каткада и по цијелу ноћ, жртвују за своје господаре, па онда ништу од њих, да им се према положају, у коме се налазе, дајде да живе, то је такво захтијевање праведно; али кад би чизмар, који некоме сваки мјесец дана по једне чизме направил, од истога захтијевао, да му за то дванаест годишњих чизама дадне и средства за онстанак и живљење — о то се не би могао подносити!

— Опет једна пословица! Казао сам ти, да су ми пословице мрзаније од свих параграфа — рећи ће господин министар. — Стој на ствар, па говори као човек. Кома краљ да службу? — рекао си — оное да и да живи. Лјено! Твој је брат прквењак, потеже сваке нећеље три црта за зноно. Он има дакле неку врсту службе, па га мора та служба ваљда издржавати? О то би узасно било! Кад слуге не пијели дан, а каткада и по цијелу ноћ, жртвују за своје господаре, па онда ништу од њих, да им се према положају, у коме се налазе, дајде да живе, то је такво захтијевање праведно; али кад би чизмар, који некоме сваки мјесец дана по једне чизме направил, од истога захтијевао, да му за то дванаест годишњих чизама дадне и средства за онстанак и живљење — о то се не би могао подносити!

— Опет једна пословица! Казао сам ти, да су ми пословице мрзаније од свих параграфа — рећи ће господин министар. — Стој на ствар, па говори као човек. Кома краљ да службу? — рекао си — оное да и да живи. Лјено! Твој је брат прквењак, потеже сваке нећеље три црта за зноно. Он има дакле неку врсту службе, па га мора та служба ваљда издржавати? О то би узасно било! Кад слуге не пијели дан, а каткада и по цијелу ноћ, жртвују за своје господаре, па онда ништу од њих, да им се према положају, у коме се налазе, дајде да живе, то је такво захтијевање праведно; али кад би чизмар, који некоме сваки мјесец дана по једне чизме направил, од истога захтијевао, да му за то дванаест годишњих чизама дадне и средства за онстанак и живљење — о то се не би могао подносити!

— Опет једна пословица! Казао сам ти, да су ми пословице мрзаније од свих параграфа — рећи ће господин министар. — Стој на ствар, па говори као човек. Кома краљ да службу? — рекао си — оное да и да живи. Лјено! Твој је брат прквењак, потеже сваке нећеље три црта за зноно. Он има дакле неку врсту службе, па га мора та служба ваљда издржавати? О то би узасно било! Кад слуге не пијели дан, а каткада и по цијелу ноћ, жртвују за своје господаре, па онда ништу од њих, да им се према положају, у коме се налазе, дајде да живе, то је такво захтијевање праведно; али кад би чизмар, који некоме сваки мјесец дана по једне чизме направил, од истога захтијевао, да му за то дванаест годишњих чизама дадне и средства за онстанак и живљење — о то се не би могао подносити!

— Е ја немам против тога, господине министре, ништа. Ђе је правиче, свакоме се даје своје: никоме више него заслужује, никоме ни мање! — отпоче Јован озбиљно, па видећи да је онет пао у пословице, поправише се: — то јест, господине министре, ја сам хтио рећи, да је право и истина, што сте казали, али у ствари да није тако. Има их који по цијели дан срчу прах са аката и документа кроз канцеларије, а награђени су тако, да се зими немају чиме ни покрити. Каква је грдна разлика међу њима и неким високим достојанственицима, који благо гриу, а сву своју дужност остављају слугама својим! Њима није стало за никога, него за себе — за трбух и деп свој. Они не преставају ничији труд и рад, не препоручују никога. Ако их упита краљ, како је ко? па морају добро казати, они ће то добро опет тако па виђело изнијети, као да није заслуга никога, који је добар, него онога који каже то добро. Не ће господару никад истину рећи, ако зна да му не ће бити мила; а стоји ли им когод на путу, и тресе ли им со на чело, из петњијех ће се жила учријети, да му врат слома. На тај начин често пута уки пјезде и најбоље чиновнике; на тај начин мно-

зиња се не помажу ни одликују, који иначе заслужују; на тај начин не бих ни ја никад вратаром постао, да ме ви не познајете и да ми ваша милост није наклоњена! —

— Јеси ли свршио твоју предикку већ, Јоване? — прекинуће га господин министар. — Дакле добро, хајде вратару и кажи му, да га је краљ ријешно службе, а тебе мјесто њега поставио! —

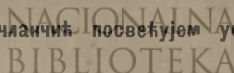
Рекавши то задуби се у она писма на асталу. Ко је био сретнији и задовољнији од Јована? — Постао је вратаром, али онет — није могао живјети. Сваки дан је два пута очи затварао, кад је народ молбенице предавао, али ни тако није могао живјети. Добивао је, осим плаће, такођер и напојница, потпора и милости од краља, али опет није могао исплатити дугачки илеп своје жене. Јован није могао на никакви начин живјети. На пошљетку га затворе у тамницу — ви можете мислити и ради дугова — е ту се једва смирило — могао је живјети.

(По Мезеру.)

Филип Ј. Ковачевић.

Јаков Леопарди и његова обитељ.

(Овај чланак посвећујем успомени моје драге Евђеније.)

О Леопарду, тако великом човеку, поету, не само у Италију а Талијанце него и за друге народе, све што нам се каже „доброг“, „искреног“ и „хорошаго“ као што би Рус казали, не треба да пропустимо а да доносимо на видок младом нашем нараштају обавда цола. Историја појединих људи, њихово васпитање, њихово школовање и изражање, њихов живот, њихове бодје и радости, а особито кад је тај човек какав Леопарди, какав Бонапарт, какав Ђуто, какав Мирабо, какав Стерија т. д. имају велики удео на васпитање и умствено изражање владежи. Не узалуд се препоручује читање биографија Плутаркових, које биографије имају у себи много васпитнога и које сви разумни млади људи читају, ако им не смета грчка и латинска граматика и апикивање. Романи лијепо написани, у којима хероји играју улогу тако као што ми видимо људе, у којима се слика живот друштва или појединих челичних људи, у којима се његод нарочито престава идеални човек или онакав какав треба да је сваки човек, веома су корисни и сви их ми радо читамо. Варају се они, који у младости не читају романо ваљанијех писатеља као Дикенса, Текереја, Виктора Хига, Манзона, Тургењева, Достојевскога, Толстова. Из таквих се романа учи млади човек срањавајући себе с бољима херојима, узознава се са свијетом, са друштом, с различитима питањима, која му не могу разријешити његове суходаријске школе, какав се особито те књиге нарочито суходаријске састављају, као што је такав обичај на жалост мал' да ве суди по Европи, не само из каквит узрока. А куда ћеш ланити романа од пошљетке живота Леопардова? Он, као младић, високо цијени науку, искусство, науку, протестује против убојних људи који се боружвају, премда ти људи имају за собом стотине убојних, премда ти људи стоје високо у друштву, премда ти људи имају над њом велику власт, јер су то државници, стричеви, тинџуве, духовници; прача својој браћи још у кољевци тако каже да се само даваш његову ћеницу, трозубара у вграма и да њима својима вршањима, премда је за слабуштак био, и да се у руга над разговорима, који се водило и говораше у њимма бр су њега као дјечака пуштали, каже за његом и његом женским, кога вије могао да нађе у родном му мјесту и да га, чини се, не нађе ни за живота, бјежи од родила да иде да га очи воде, али не ће да се њима живи обитеља кућу у

свој мајорат иза слободњачких убојења, иза идеје слободе, иза слободог ума, који му је дражи од свег блага онога свијета.

Неје ли то све интересније од сваког романа, јер ту видимо живог човека, који нам се престава као идеал човека, на кога ми ваља да се угледамо и да га указајемо другима, да се клањемо његовој челичности и убојењима, широком уму богато одареному самом природом. А то ћемо све виђети у књизи, која оне*) године изађе у Милану из типографије браће Димолара („Dumolard“) под насловом: „Биографије и описе црте Леопарди-а и његово обитељ“ и коју написа женска рука, њојно, љубоће срце, а на име грофица Тереза Леопарди, постова невеста, жена родног му брата Карла Леопарда. Књижница носи по талијански овакав наслов:

„Contessa Teresa Teja Leopardi. Note biografiche sopra Leopardi e la sua famiglia con introduzione di F. A. Aulard, Professore alla Facoltà delle Lettere di Poitiers (Traduzione dell'Autrice). Milano. Fratelli Dumolard. 1882.

Та је књижница написана онајвеће с тог узрока да побјагнусно нападање неких талијанских књижевника, који у пошљетке доба стадоше калати самог посту а особито његову обитељ. Ту се говори: „преведено синецелском“ за то, што је та књижница најпрвије изашла на француском језику, с кога је синецелска и превела своју труд на талијански језик. Књижница је посвећена преводу на француски језик Леопардових списањех Ј. А. Aulard-у (Олар-у) професору литературе у Пуатију, а написана је најпрвије на француском језику, као што говори овај професор у уводу књижнице, зато „да подигнути процес против обитељи Леопардијеве буде завршен и пошљедној изјави пред француским трибуналом.“

Повторимо, све што је истина и написано о Леопарду и његовом младом животу, заслужује да се каже и нашим читалачком свијету. Ми се не ћемо упуштати у потанко брањено и описвање појединости Леопардове обитељи, премда лијепо брањено синецелска ту обитељ, што јој служи на дику и част, јер брањено част свог покојног мужа; те су ствари важне за Ђеда јанце, а за нас је важно да се зна младост поете, што је био бан и побудило да напишемо ове врсте, јер у овој књижници

*) Писано 1882 год. Писач.

шта je податаci, koje nam namjerno je dao Jakov Leopardi kao djetih, mome mlado, u kakvom je društvu živio, kakav utjecaj činila na njega to društvo, kakvi su utjecaji njegova čemerna življenja u bještva iz očeva doma, kakvo bijaše u njega duševno pobude, za čim je čeznuo i šta je mirao. A sve je to mi interesno da se zna, kad se tiče takog velikana čovjeka. Dotaknuhmo se obitelji njegove u toliko u koliko treba kazati s kim je živio poeta, ko ga je okružavao s mladih leta u ko ga je vaspitavao i uopće u na koji način. A to ne bih najbolje dokaz tome, što ga zastavi da postane atpistol, da bježi iz doma, da mrzi sve što ga okružavaše, osim samo dva stvorenja: sestru Paolinu i brata Karla, koju su saчувствovali, ali budući ropске naravi po prirodi, nijesu saчувствovali svoja glasa protiv okružavajućih ih ljudi; to ne bih dokaz, da se objasni taj skentizam i nesamizam koji bijaše odujao dušu pjesnika, taj pesimizam kome tako saчувstvuju svi njegovi čitaoci u kojim on slika pesimizam svega tovjecanstva. U mladog prirodnog žovića pobijao se taj pesimizam pod uticajom središta u kom se je nalazio. A nije mogao i da se ne javi i da ne protuguje protiv toga središta. Dotaknuhmo se osobito njegove matere grovice Adelaide Leopardi, rodom od obitelji Antinhi (Antici), njegova oca Movalda Leopardi, njegova brata Karla, koji obožavaše pjesnika i njegove sestre Paolinu, koju obožavaše pjesnik, a tako isto i rodbine od materne strane. A i ne možemo a da se ne dotaknemo tvojh stvorova, među kojima se je pjesnik obrtao. Ljudi žive s ljudima, te se nedajno zavlaskati biografija na koja mi drago bez opisivanja središta u kom je heroj biografije dještvoovao. U ostalom ja i ne mislimo pisati biografiju, jer i ne može se nazvati biografijom izvod iz take kvižice, koja se zove -biografičko crte-.

Ujok se radije čita kakva knjiga, kad se ta knjiga ili jezin autor hvali kakvim poznatim vazdanim čovjekom, kakvim profesorom univerziteta, kakvim stručnjakom. Samo se razumiše da sam naslov kvižice pokaziva da uvi jezina autora odobrava jedan profesor, stručnjak kvižicevih djela, kad taj profesor saglasna se preporučivati sa nekima obelupašicama, franuškom čitalackom svijetu sa svojim članom, koji služi uvodom (Introduzione) te kvižice. Svakim ko je bio u univerzitetu, ko je slušao lekcije profesora u univerzitetovoj katedri, znaše šta vrijede profesorske preporuke kakve knjige. Uloga profesora baci i sastoj se ponajviše u tome, da pokazivaju svojim žamicima, šta oni moraju čitati. A to oni preporučuju, jer su „kompetentni“ u tome, jer su naučenci, jer su kritički odnose svakom sačinjevu, koje snada u njihovu struku. Da li je prof. Olar (Aulard) kompetentan u suđeju te kvižice, pokazaje najbolje to, što je on provodilac leopardijevih djela na franuški jezik, što je on autor mnogih kritičkih članaka o tome samome Leopardu i njegovoj obitelji. Na prvot strani svog uvoda, u opasici, on sam ukazuje na te članske. A ti su članci slijedeći: „Essai sur les idées philosophiques et d'inspiration poetique de Leopardi. 1 vol. in 8, Paris 1877.“ Ista „Essai“ prevedelani i preštampani u prvom tomu njegova prijevoda: „Poésies et oeuvres morales de Leopardi, 3 vol. in 12. Paris 1880.“ napokon studija u grofu Monaldju, ocu pjesnikovom, u „Revue Politique et littéraire“ od 14. Junija 1879, i svih neizdanih pjesama Leopardovih isto u „Revue Politique et littéraire“ od 18. Sептембра 1880 godine. Dakle on morao biti „kompetentan“ u suđeju te kvižice grovice Terese Leopardi. A evo šta on govori i kako se ozivlje o spisateljici: „Gospođa je Leopardi ženski velikog uma, učena u franuškoj i talijanskoj literaturi, formata alle discussioni letterarie da una educazione speciale perfezionata da dotti taliani, non ha un organo di verum pregiudizio. Ukuca u dještvo kvižicu u jezicima korespondencijama i usnom jeziku, mi to imamo po iskustvu, a i čitalac će se u tome moći sigurno. Čitavna političko-religiozna mješavina strasna su i čitavna, predstavljavaju se imne u mješavini grofa Monalda nekad u preštamovano i liberalizam Leoparda; od sačinjeva, koje predstavljaju sličicu (franuškoj) ne uzimljeo na svoja računa, ali se u suđeju ne lo concensional“. Mi se ne saglasavamo s rodom Leopardi osobito u tome da je Leopardi umro „quasi“ u tolikom. Pa ipak sve nam tvrdi da se on nije nina jedan čitav dještvo od svojih liberalnih mješav; spisateljica se čitav svoje prevodna anatemine sve u što mi vjerujemo, a i u preštamovano kvašama pred tim dubokim i iskronim dještvo, sa kojim se sajedineva široka koncilijativna tr-

žnost, čega jako ne nalazimo kod naših franuškića. Realizacija grovice Terese vitla se u tako visokim, vedrim i javnim sferama, da je ništa ne uzdržava od udivilja u ljubljena jezića autora od „Binestra“. Dakle ovo sačinjevo delo odstoje od napada na Leoparda“. Tako govori prof. Olar (Aulard) o spisateljici goreimenovane kvižice, hvaleći je da je za to, što ona u branevu grofa Monalda i grovice Adelaide teži da još više uzvisi kod publike uspomenu njihova sina, koja sa takom lakoom bi omračena nekima partijalnim biografijama. Iz vjeronog zrcala saopštaja grovice Terese isti prof. Olar (Aulard) izvađa da je bilo nemoguće zajedničko življevo Leoparda s rodbinom: on slobodovjan, skentlik, ateist; oni potpovrachi pane, branioci crkve, poklonici ideala protloga stođeja, pravi predstavnici starih Guelza, branitelji ponovstva, njegovi ministri; sudski nepristrasno, niko nije kriv toj razluci, premda je ona bila teža za sina nego li za roditelje. Tako mišli prof. Olar.

Gospođa Leopardi napisala je tu knjigu po kazivanja svoja muža, kazivanja, koje je ona u duši duboko saчувala. Ta su kazivanja produžavala se punih dvadeset godina s dana vječnava do njegove smrti. A nad se uzme na um, kako je Karlo ljubio svoja starjor brata Jakova, onda se može prestativati, koliko je on govorio svojoj ljubljenoj ženi o svome bratu, kojim se je on ponosio. Osim kazivanja u gospođu Leopardove su ostala i pisma, kako izdana tako i neizdana, koja je povta pisao svome bratu Karlu, a niso je često, dok mi se brat Karlo ne ожeni, te poslije po pričanju grovice ne pisahmo, a isto je i pisao, ne ostade nikakvih pisma iz toga doba. I drugi su dokumenti pod rukom u gospođu Terese, u kojima ona sama govori i koje ne će da daje javnosti. Osim Karla, jezina muža, kazivala joj je o bratu i sestra poetova Paolina, koja je veoma ljubila brata i za kim je sve do groba plakala, izgubiv ga prerano. Osim brata i sestre poetove pričahše jo u njemu grovice Paolina Mačagali, sestra prve žene Karlove, s kojom je bila prijateljica i s kojom je često govorila o prošlom, a osobito o tome vremenu kada se je još poeta nalodio u svom rodom mjestu Rekanati. A Jakov je bio vjrnjak ove ženske, družili su se, te je zaista grovica Teresa mogla mnogo čuti o njemu, o čem i sama svjedoča. Kao što se u kvižici vide ne uvedених писama, prijatelja i pričalja same spisateljice, ona je imala mnogo odnošaja i sa poklonicima poetovim i prijateljima jezina muža i obitelji Leoparda, a ti svi su je vještavali o pjesniku u njegovoj obitelji koliko su znali. Među te poklonike i prijatelje obitelji Leoparda spada Viani (Viani) izvjesnik izdavalac „Epistolario“, advokat Pellegrini, Gussali (Gussali) i drugi. Evo što joj je i odnom piscu Gussali o pjesniku: „Per me, il solo che abbia scritto di Giacomo con savio proposito è Giordani, il quale ne propone lo opere e no oddita l'ecceellenza inarrivabile, niente di più. . . . L'escenza di Giacomo è piuttosto di un genio che di un uomo; tutto egli consisto nelle idee, niente negli atti, però chi vuol farsi giusto concetto di lui, dice bene il C. de Carlo, cerchi gli scritti e non la vita.“ A poslije svega toga bija je u stanju gospođa Leopardi da kakve najboljeđe „slovo“ o mladosti pjesnika i njegove obitelji, s kojom „slovo“ treba da se prekrato romantične biografije poetove u kojima su njegova mladost i ljubav „spontaneamente trativati“.

Od kuda se pojavihše take romantične biografije i legende? Imita profesor Olar („Aulard“.) Kad nestade Karla, toga glavnoг svjedoка mladih godina pjesnikovih, javihše se iz priaka anokribov i najčudnovatije i anegdotne, jezici oštuhne slobodu za lajaje, to svak preostajovalje da ana tajne poetove mladosti. Ukuca poeta, prof. Jakov imao je najmlađe brata poetova Pier po vjerljivo česti u svoju kuću lude svake vrste da kopiraju manuskrifte, koje im je dobivna na taj način otkriha vlasta ne pridavajmo imetu veće važnost i slavu no na protiv podsmijavanje. A šta se je u moglo da izvadi iz školskih prijatvoda, tema, kvižicevija proba, koje uvijek i ne bijaše njegove nego brata mu i sestre, rukopis kojaj po uvjerenju prof. Olara (Aulard) samim jezicim na rukopisu poetov?

Tu se čine jezici Leopardi sa svojom kvižicom da zaštiti kako mladost i ljubav pjesnika, tako i njegova mladostna stvora, ta dva chief d'oeuvre u talijanskoj jezici. I Karlo je mlad i on prije je namihne pravicu i pravdu, ali je za to bio i anokribov i skroman, ta se nije htio otkrivati za to da je mlad i ljubav, čija ljubavica nije napisala

